

Velkommen til Helgenæs

Halvøen Helgenæs ligger lige syd for det store fredede område Mols Bjerge. I det smukke, småbakkede landskab på Helgenæs findes både spændende naturområder og kulturhistoriske minder. Specielt langs kysten byder Helgenæs på gode oplevelsesmuligheder.

Helgenæs er knap 8 km lang fra Dragsmur til Sletterhage og 4,5 km bred. Turen rundt langs kysten er på ca. 25 km.

Landskabet dannes

Helgenæs er en del af det dramatiske bakkelandskab, der blev skabt ved sidste istids slutning. Store istunger fra syd formede landskabet og aflejrede store mængder sten, ler og sand. Resultatet var en ø med en næsten 100 meter høj bakke omgivet af småbakkede sletter. Efter istiden indfandt skoven sig langsomt for til sidst helt at dække landskabet i flere tusinde år.

Helgenæs og mennesket

Det vides ikke bestemt, hvornår de første mennesker slog sig ned ved kysten for at jage og fiske, men ved Vænge Sø er der fundet en 7.000 år gammel boplads. Her er fundet skeletter af hvaler. Det tyder på, at her har været en "hvalfangerstation", mens Vænge Sø endnu var en vig.

De mange års menneskelig aktivitet har sat sine spor i landskabet. De første store ændringer kom ved landbrugets fremtrængen i bondestenalderen for ca. 6.000 år siden.

I bronzealderen for omkring 3.500 år siden var her agerbrug med husdyrhold. Skoven blev efterhånden fældet, og det åbne landbrugslandskab opstod. For 1.000 år siden havde vikingerne i landsbyen ved Ellemandsbjerget formentlig frit udsyn til havet over marker, græsgange og småskove.

Spor fra middelalderens landbrug findes endnu i form af højryggede agre. De ses endnu, fordi jorden har ligget hen, siden bonden i middelalderen opgav at dyrke den. Agrene ses ved stranden øst for Rye Skanse og i Klæbjerg Overdrev.

I nyere tid har landbrugets betydning været vigende. På arealer, hvor landbrug er opgivet, er der enkelte steder plantet skov og andre steder er der bygget sommerhuse. En del gårde er overtaget af bylandmænd eller bruges til ferieudlejning. Gamle landsbymiljøer med smalle gader og små

huse er bevaret flere steder.

Hel-boere

Befolkningen på Helgenæs kaldes "Hel-boerne". De har altid været bevidste om deres placering midt i Danmark. Det har passet dem fint, at de boede langt fra alfarvej, ja næsten isoleret som på en ø med en høj grad af selvforsyning.

En lokalhistorisk kilde angiver: Hel-boerne er fra gammel tid på én gang arbejdsomme og trygge, vågne og lidt reserverede. De elsker hjemstavnen og er åbne og venlige over for gæster - men siger dog ikke alt, hvad de tænker.

Naturen

I det bakkede landskab på Helgenæs findes lange, levende hegn, smålunde, søer og moser samt over 100 små vådområder. Derfor er der mange dyr, f.eks. sommerfugle, padde og småfugle. Af større dyr er grævlingen meget almindelig, og det har vist sig, at mange rævegrave er beboet af grævlinger.

Den lange kyststrækning veksler mellem stejle klinter og strandenge. Fuglelivet langs kysten er spændende året rundt. Mest iøjnefaldende er skarven, men om vinteren ligger også store flokke af edderfugle og andre dykænder tæt på kysten. Forår og efterår er der livlig aktivitet af trækfugle, som opleves bedst fra området omkring Tyskertårnet.

Mange bundgarn og ruser vidner om, at livet i havet er rigt og giver lystfiskere gode muligheder for fangst hele året. De mange fisk tiltrækker sæler og marsvin, og mellem Helgenæs og Samsø kan marsvinet, den eneste danske hval, opleves.

Naturbeskyttelse

Århus Amt og Skov- og Naturstyrelsen arbejder for at bevare og forbedre naturen på Helgenæs. Genskabelsen af Vænge Sø er et eksempel på, at en negativ udvikling brydes. Et andet eksempel er, at mange små vandhuller er blevet oprenset eller genskabt. Hermed er der skabt bedre leveduligheder for planter og dyr.

Naturpleje på overdrev og enge udføres mange steder ved hjælp af kvæg og får. På statens arealer græsser det hårdføre "skovkvæg", der også bruges i Mols Bjerge, mens andre arealer afgræsses af forskellige typer kvæg i privat eje. Naturens udvikling følges nøje, ikke mindst i sårbare områder med f.eks. orkideer. Her er det særligt vigtigt, at plejen udføres, så de sjældne planter bevares.

Vænge Sø

Vænge Sø var engang en lavvandet sø omkranset af rørskov og enge. For at skaffe mere jord til landbrug blev søen tørlagt i begyndelsen af dette århundrede. Landbrug er ikke længere rentabelt her, og i 1993 købte Miljøministeriet det 35 ha store areal for at genskabe søen.

Søen bliver ikke helt, som den var engang. Næsten 100 års landbrugsdrift sætter varige spor, og huse langs den ene bred begrænser muligheden for en høj vandstand.

Det varer flere år at genskabe en naturlig og stabil tilstand. Arbejdet er ikke slut med at komme vand i søen. Vandstanden skal reguleres, kvaliteten af vandet skal undersøges, naturen skal overvåges, så man ved, hvilke dyr og planter der kommer. Omgivelserne skal også plejes, f.eks. med græsning. Der skal også laves stier, så området kan blive et bedre udflugtsmål.

En væsentlig grund til at genskabe Vænge Sø er ønsket om at genskabe det rige fugleliv, som der engang var både ved søen og på engene omkring søen.

Viben yngler helst på steder med lave planter, f.eks. en afgræsset eng. Den forsøger trofast at yngle hvert år på de nuværende marker, men kun få unger kommer på vingerne. Allerede fra 1994 vil viben få bedre muligheder for at yngle.

Efterhånden som vandstanden hæves, og vandplanterne breder sig, vil mange forskellige fugle og andre dyr søge til søen.

Gennem de seneste år har Miljø- og Energiministeriet og amtskommunerne gennemført en række sådanne naturgenopretnings-projekter landet over. Fælles for dem er ønsket om at genskabe nogle af de naturværdier, der er gået tabt.

Klæbjerg Overdrev

De store græsningsarealer omkring Klæbjerg er nogle af de største og bedst bevarede overdrev i Århus Amt. Størsteparten af dem er udviklede på tidligere landbrugsarealer. De rigeste overdrev har spor af højryggede agre, der viser, at de har været opdyrket i middelalderen. Andre steder er dyrkningen først opgivet i nyere tid.

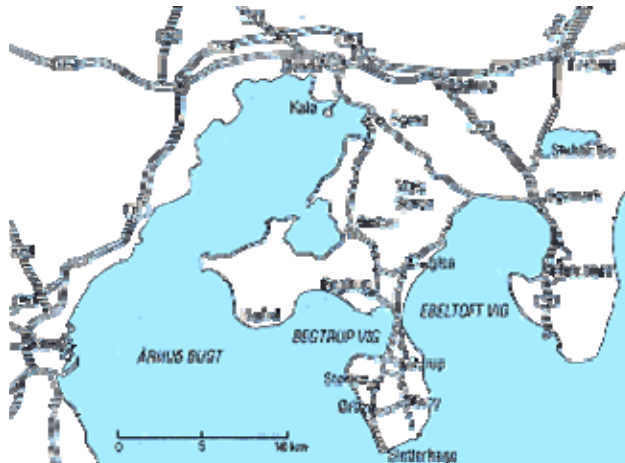
Omkring Helgenæs er vejret mere tørt og varmt end andre steder i Danmark. Nogle planter på overdrevene trives med netop dette vejr, bl.a. de velduftende timian og merian, der bruges som krydderurter.

De mange blomstrende planter sætter farver på overdrevene. I det tidlige forår dominerer den gule kodriver og den hvide stenbræk. Senere på foråret bliver farveskalaen rosa, farvet af engelskgræs, bakkenelliker og mange roser. Højsommeren præges af stærke farver fra den blodrøde storkenæb og de lilla og gule kurveblomster

Også varmekrævende insekter som sommerfugle, myrer og biller samt edderkopper findes i

området. Ud af Danmarks 65 arter af dagsommerfugle findes de 40 på det sydlige Helgenæs. Her ses mange småfugle, der lever af insekter, bl.a. den brune digesvale. Den yngler i stort antal i redehuler i kystklinten nedenfor Klæbjerg og andre steder, hvor klinten er stejl og åben.

Græsning er grundlaget for, at overdrevenes rige natur har kunnet udvikle sig. Hvis græsningen ophører, gror overdrevene til. Det ses tydeligt udenfor de indhegnede områder. Her danner hvidtjørn, roser og slåen tætte krat, der med tiden vil blive til egeskov. Kvæg egner sig godt til pleje af overdrev. Det æder helst græsser og lader gerne blomsterplanterne stå. Kokasser fungerer i øvrigt som spirebede for nye blomstrende planter.

Detailkort over Helgenæs [kort 1](#) og [kort 2](#)

Vandretur

Helgenæs fra nord til syd

Detailkortene viser de vigtigste veje og P-pladser ved naturområderne. Fra de større P-pladser udgår vandreture, som er afmærket med gule pletter på træer eller sten.

Helgenæs er en mosaik af offentligt og privat ejede områder. Vis hensyn til dem, der bor og arbejder i området, og over for naturen selv.

Karpenhøj Natur- og Friluftsgård

En tur i området kan starte på Karpenhøj, hvor en udstilling fortæller om Helgenæs. Udstillingen er åben hver dag fra kl. 9 til 17 fra påske til efterårsferien. Naturgården er i øvrigt et center med naturvejledning for unge og ledere med tilknytning til Danmarks Gymnastik- og Idrætsforeninger.

Området ved Karpenhøj er åbent for alle. Der er bakker med smukke udsigter og bronzealderhøjen Store Jættehøj.

Fuglsø Strand

Fra P-pladsen er der adgang til havskrænterne mod Ebeltoft Vig. Om sommeren opstiller Århus Amt en badebro til fri afbenyttelse.

Dragsmur

Hen over den smalle tange, Draget, som forbinder Helgenæs med fastlandet, ses en lav vold af sten og jord. Volden kaldes Dragsmur. Af en skriftlig indberetning fra 1623 fremgår det, at volden skulle være opført allerede i slutningen af 1200-årene af Marsk Stig, som dengang ejede Helgenæs. I dag danner volden sogneskel mellem Vistoft Sogn i nord og Helgenæs Sogn i syd.

Mod øst ligger Ebeltoft Vig og mod vest Begtrup Vig. Begge steder er der mulighed for at bade og fiske, og i Ebeltoft Vig er det muligt at sætte en jolle i vandet.

Følges stranden mod syd, kan rester af middelalderens højryggede agre ses i den lave strandskrænt.

Ryes Skanse

Fra P-pladsen er der en afmærket sti til hovedskansen lige syd for Dragsmur. General Ryes Skanse blev brugt i Treårskrigen 1848-50, hvor Rye trak sine tropper fra grænsen op gennem Jylland til Helgenæs. Styrken blev udskibet til Fyn og derfra indsat i det afgørende slag ved Fredericia. Danskerne vandt, dog med store tab; blandt andre faldt også general Rye.

En mindesten på skansen er opsat i 1890. Fra toppen af skansen kan man få indtryk af den stærke befæstning, som med kanonstillinger i nord mod det våde område (hvor der nu er sommerhuse) helt har kontrolleret adgangen til Helgenæs.

En folder, der bl.a. kan fås på Karpenhøj, fortæller mere om skanseanlægget og historien bag det.

Vænge Sø

Vænge Sø er på detailkort 2 markeret med blå, men endnu ses kun grønne marker. Søen var engang omtrent 35 ha stor, men forsvandt gradvist siden begyndelsen af dette århundrede som følge af dræning. I 1993 startede et projekt, hvis formål er at genskabe søen.

Kommuneplantagen

Ebeltoft Kommunes plantage mellem Kongsgårde og Borup er et godt eksempel på plantningsagen. Når landbrugsdrift og husdyrhold ikke var økonomisk, var det naturligt at bruge jorden til træproduktion. Derfor blev plantagen anlagt i 1953. Problemstillingen er i dag aktuel i debatten om anvendelsen af landbrugets marginaljorder.

Lushage

Fra P-pladsen for enden af Klæbjergvej udgår en afmærket sti til de høje kystskrænter. Fra toppen af Bursklint åbner sig en fantastisk udsigt. Dybt nede ligger stranden og havet, og mod syd ses Samsø. Stien går gennem tætte krat ned under Luskilint til Lushage, som er et yndet sted for havørredfiskere.

Mod land ses et overdrev, som vokser på en meget "uroilig" jordbund. Lag af ler i jorden får overfladen til langsomt at forandre sig året igennem. Også stiens overflade forandrer sig, dog ganske langsomt.

Ellemandsbjerg

Fra P-pladsen mellem Esby og Ørby er der afmærket en sti til toppen af det 99 meter høje Ellemandsbjerg. Fra denne udkigspost midt i Danmark kan man på klare dage se øerne i det

sydlige Kattegat, også Fyn og Sjælland.

Plantagen rundt om "bjerget" er et godt sted at finde svampe, og der er mange brombær om efteråret. På markerne vest for P-pladsen er der fundet spor af en vikingelandsby.

Ved kraftigt snefald opstilles en skihejs, og det er planlagt at etablere en slalomløjpe på sydskråningen.

Ørby Klint

En smuk vej til Ørby Klint er langs stranden fra Sletterhage Fyr. Klinten, der består af ler med vulkanske askelag, er fredet på grund af sin geologi. Skred i leret har dannet de mange terrasser, der former klinten.

Sletterhage Fyr

Fra den store P-plads ved Sletterhage Fyr kan man komme til "landets ende". Både kan sættes i vandet lidt nord for fyret, men pas på: Det er et dybt og strømfyldt farvand og derfor uegnet til badning. Til gengæld er det et godt sted for lystfiskeri.

Om sommeren er det muligt at komme op i fyrtårnet mod en mindre betaling. I et af fyrhusene har naturskolen "Nær Naturen" til huse. Det er en "selvbetjeningskole", hvor ungdomsgrupper kan leje sig ind. Bestilling på tlf. 86 35 60 82 mandag - torsdag mellem kl. 16 og 17 i perioden april til oktober.

Vestkysten fra Sletterhage og nordpå er præget af tidligere tiders raludvinding, der har efterladt lavtliggende strandenge og overdrev mellem en bræmme af sten mod havet og vejen.

Tyskertårnet

Fra fyret udgår en sti langs stranden mod øst til Tyskertårnet, som er et tysk radartårn fra 2. verdenskrig. Herfra er der en flot udsigt til Kattegats sydlige øer. Mod land er der udsigt over de afgræssede overdrev til Ellemandsbjerg og Mons bjerg.

Helgenæs Museum

Helgenæs Museum findes i præstegården til Stødov Kirke. På museet er en udstilling om helboerne og deres levevilkår. Der er åbent om eftermiddagen sommeren igennem og på helligdage i forbindelse med ferier.

Praktiske oplysninger

Færdsel

Ophold og færdsel til fods er tilladt på offentlige arealer, på veje og stier, på udyrkede arealer, der ikke er indhegnet, og på stranden. På offentlige arealer er der adgang døgnet rundt. På private områder er der adgang fra kl. 7 til solnedgang. På stranden må man ikke opholde sig nærmere end 50 meter fra beboelsesbygninger, på udyrkede områder mindst 150 meter derfra.

Ridning

Ridning er tilladt på offentlige veje.

Gangbesværede

En del af vandrestierne er ikke egnede til kørsel med barnevogne og kørestole. Området er velforsynet med veje, som giver gode adgangsmuligheder til store dele af arealet.

Hunde

Hunde skal holdes i snor. På strandbredden må hunde dog løbe frit i perioden mellem 1. oktober og 31. marts. Hunden skal være under kontrol og ikke til gene for andre besøgende eller for dyrelivet.

Information

Udstilling findes på Karpenhøj Natur- og Friluftsgård ved Fuglsø. Her fås også supplerende

foldere.

Sletterhage Fyr: Om sommeren er det muligt at komme op i fyrtårnet mod en mindre betaling. I et af fyrhusene har naturskolen "Nær Naturen" til huse. Det er en "selvbetjeningsskole", hvor ungdomsgrupper kan leje sig ind. Bestilling på tlf. 86 35 60 82 mandag - torsdag mellem kl. 16 og 17 i perioden april til oktober.

Helgenæs Museum findes i præstegården til Stødov Kirke. På museet er en udstilling om helboerne og deres levevilkår. Der er åbent om eftermiddagen sommeren igennem og på helligdage i forbindelse med ferier.

Offentlig transport

Bus 361 kører fra Rønde via Knebel til Ørby.

Administration

De statsejede arealer administreres af [Fussingø Statsskovdistrikt](#), tlf. 86 45 45 00.

Information og naturpleje på private arealer varetages af Århus Amt, Natur og Miljø, tlf. 8944 6600.

Den trykte vandretursfolder er udarbejdet i et samarbejde mellem Natur og Miljø, Århus Amt, og Fussingø Statsskovdistrikt, Skov- og Naturstyrelsen.

Vandreture i statsskovene

Helgenæs er nr. 96 i serien af vandretursfoldere og findes også i en trykt udgave. [Yderligere oplysninger om denne og de øvrige mere end 100 foldere.](#)